

Ewa i Leszek Gęca

Topienie Marxanny i Gaike
scenariusz imprezy szkolnej

Polonijne Centrum Nauczycielskie
w Lublinie 2003

INSCENIZACJA OBRZĘDU POŻEGNANIA ZIMY I POWITANIA WIOSNY

Nadchodząca wiosna w wyobrażeniach dawnego ludu była żywą istotą i posiadała realne kształty. W czwartą niedzielę postu wiosna zmagala się z zimą, walcząc o pierwszeństwo. Zimę nazywano często śmiercią jako przeciwstawienie życiodajnej wiosny, a kukłę wyobrażającą zimę: Śmiercią, Śmiercichą lub Marzanną. Niedziela śródporna, w czasie której następowało unicestwienie śmierci czyli zimy, nazywano w Polsce śmiertelną, czarną lub białą. Wynoszono wtedy ze wsi kukłę, która uosabiała ową zimę. Palono ją lub topiono, zachowując przy tym pewne środki ostrożności, które miały chronić osoby – biorące udział w obrzędzie – przed przewidywanym działaniem mściwych i złowrogich sił przyrody. Obrzęd ten posiadał wybitnie magiczny charakter. Zniszczenie symbolu martwoty zimowej uważane było za akt niebezpieczny. Niweczy się nieznana, wrogą siłę, która w ostatniej chwili swego działania może człowiekowi zaszkodzić. Stąd wynika ucieczka z miejsca spełnienia obrzędu, będąca wyzwoleniem z zasięgu działania sił złowrogich.

Logicznym następstwem zniszczenia symbolu zimy stał się obrzęd uroczystego wprowadzania do wsi wiosny, której symbolem stała się zielona gałązka lub drzewko, odpowiednio przystrojone, nazywane gaikiem lub gajem. Taka treść i forma dwuaktowego obrzędu występowała na terenie całej Polski. W niektórych regionach Polski chodzenie z gaikiem miało charakter wielkanocnego kolędowania i odbywało się w drugi dzień Świąt Wielkanocnych. Z gaikiem chodziły dziewczęta, chłopcy zaś chodzili z kogutkiem. Charakter obrzędu był zawsze bardzo widowiskowy. Barwnie ubrani aktorzy maszerowali w korowodzie, śpiewając przy tym okolicznościowe pieśni i przyspiewki.

PRZYKŁADOWY TEKST ZAPOWIADAJĄCY OBRZĘD

JAK TO Z MARZANNĄ BYŁO

Cała sprawa z Marzanną dawnych czasów sięga i niejeden kronikarz pisał o tym w księgach, że bogini Marzanna była niegdyś czczona na ziemiach, gdzie mieszkaly słowiańskie plemiona. Czego była boginią? Co głoszą podania? Tu są różne teorie. Według jednych Marzanna w kraju Rzymian była patronką ziemi, płodów, urodzaju. Marzanna była symbolem zimy, boginią zła i śmierci, co całą przyrodę, ziemię, rzeki i drzewa skuwa lodem. Ludzie, tęskniąc do ciepła, chcąc się cieszyć słońcem, przyjściem wiosny, jak mogli, pragnęli przyspieszyć jej przybycie. Gdy ziemia tajała, gdy spływały lody, srogą zimę – Marzannę wrzucali do wody. Stąd bierze początek panowie i panny, piękny zwyczaj ludowy – topienie Marzanny.

wg Wandy Chotomskiej

WSKAZÓWKI INSCENIZACYJNE

MIEJSCE

Ze względu na specyfikę obrzędu najkorzystniej jest, by cały obrzęd odbywał się w pobliżu rzeki i mostu. Liczba osób występujących nie jest ograniczona. Należy pamiętać jednak o wybraniu odpowiedniej ilości miejsca, które umożliwiłoby odtworzenie obrzędu z zachowaniem jego charakteru, a także o miejscach dla pozostałych uczestników czyli widzów. Konieczne jest wcześniejsze obejrzenie terenu, na którym mamy zrealizować obrzęd.

STROJE:

Dla odtwórców poszczególnych ról proponowane są stroje regionalne lub typowy ubiór ludności wiejskiej z danego regionu, uwzględniający warunki pogodowe.

REKWIZYTY

Marzanna: wielka kukła przypominająca ludzką postać, uformowana z kijów i ze słomy – ma tułów, ręce, szyję, głowę z przytwierdzoną maską (twarzą kobiety). Ubrana jest w strój, na głowie ma zawiązaną chustkę. Marzannę nosi starsza dziewczyna, a w niektórych regionach chłopiec.

Gaik: rzadka gałąź choiny lub świerku przymocowana do długiego kija, przybrana długimi wstążkami z materiału lub karbowanej różnokolorowej bibuły. Opadające wstążki trzymają dziewczyny, tworząc barwny krąg. Gałęzie ozdobione malowanymi wydumskami z jajek. Na górze zawieszony mały dzwoneczek. Dodatkowymi ozdobami mogą być kolorowe kokardki, owalne lub okrągłe wycinanki. Innym, spotykanym rodzajem, jest gaik wykonany z cienkiej i lekkiej sosny lub dużej gałęzi, przybrany kolorowymi kwiatami z bibuły, materiału lub wstążek. Do gaika przymocowane jest koło (obwód) z drutu, owinięte kolorową wstążką. Do koła przymocowane są, równo rozmieszczone, kolorowe wstążki. Z gaikiem idą młodsze dziewczyny.

MUZYKA

Kapela lub jedna osoba grająca na akordeonie.

W przypadku braku akompaniamentu decydujemy się śpiewać proponowane pieśni i przyśpiewki a capella.

OBSADA W PIERWSZEJ CZĘŚCI SCENARIUSZA

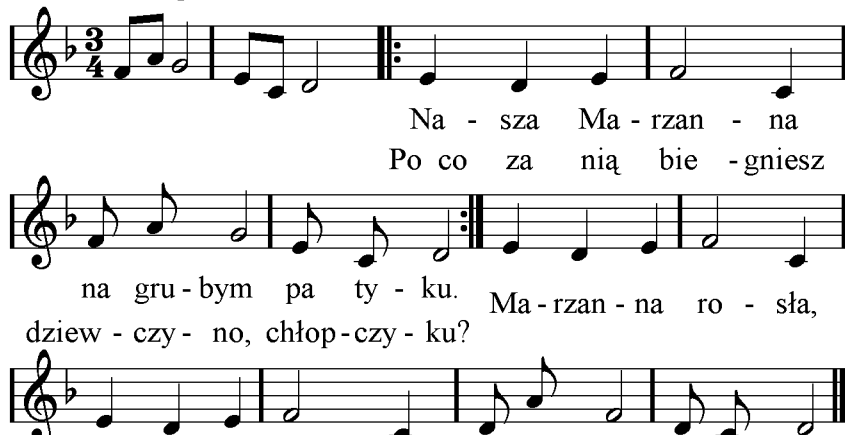
1. Grupa śpiewająca pierwsza i druga
2. Chłopiec pierwszy i drugi

OBSADA W DRUGIEJ CZĘŚCI SCENARIUSZA

1. Dziewczyny
2. Chłopcy
3. Gospodyni

*Uczestnicy obrzędu idą w korowodzie. Na przedzie idzie dziewczyna, która niesie kukłę Marzanny, za nią idzie kapela. Za nimi zaś ustawiają się inni uczestnicy obrzędu. Kapela gra hejnał i marsz. Korowód idzie i śpiewa. Jest podzielony na dwie grupy. Jedna grupa śpiewa partie wokalne, określone jako **Grupa 1**, druga grupa śpiewa partie wokalne, określone jako **Grupa 2**.*

Wstęp

Na - sza Ma - rzan - na
Po co za nią bie - gniesz
na gru - bym pa ty - ku. Ma - rzan - na ro - sła,
dziej - czy - no, chłop - czy - ku?
bar - dzo u - ro - sła jak so - sna, jak so - sna.

GRUPA 1.

Nasza Marzanna na grubym patyku.
Po co za nią biegniesz, dziewczyno, chłopczyku?
Marzanna rosła, bardzo urosła,
Jak sosna, jak sosna.

Z grupy wybiega przed korowód pierwszy chłopiec i krzyczy w stronę kukły.

CHŁOPIEC 1.

O Marzanno straszna, dzisiaj gęsi pasłaś,
Wczoraj groch gotowałaś, wszystko na siebie wylałaś.

GRUPA 2.

Stara Marzanna tańczy, podskakuje.
Uważaj na nią. Nie dotknij, bo kłuje.
Marzanna rosła, bardzo urosła,
Jak sosna, jak sosna.

Do chłopca pierwszego dobiega drugi chłopiec.

CHŁOPIEC 2.

Płyń Marzanno do Wisły,
Przynieś szczęście na rok przyszedł.

Pierwszy chłopiec przekornie odpowiada.

CHŁOPIEC 1.

Płyń Marzanno do morza,
Przynieś szczęście i światło jak zorza.

Rozbrzmiewa śpiew.

GRUPA 1.

Nasza Marzanna ma chustkę na głowie.
Bardzo się jej boją królowie, królowie.
Marzanna rosła, bardzo urosła,
Jak sosna, jak sosna.

GRUPA 2.

Nasza Marzanna jak ten kwiat, jak ten kwiat.
Dziwi się jej, dziwi cały świat, cały świat.
Marzanna rosła, bardzo urosła,
Jak sosna, jak sosna.

Dwaj chłopcy podbiegają ponownie do Marzanny i krzyczą w jej kierunku.

CHŁOPIEC 1.

Dzisiaj w wodzie zimnej chłodzić cię będziemy.

CHŁOPIEC 2.

Aż do jutra rana w wodzie cię moczyć będziemy.

Grupa śpiewa.

GRUPA 1.

Nasza Marzanna już rada, już rada,
Bo miała już króla, cesarza, cesarza.
Marzanna rosła, bardzo urosła,
Jak sosna, jak sosna.

*Korowód dochodzi do centralnego miejsca obrzędu, czyli w pobliże rzeki, mostu. Uczestnicy obrzędu gromadzą się dookoła Marzanny. Kilka osób tworzy pierwsze koło. Pozostałe tworzą kolejne koła w zależności od liczby uczestników. Osoby tańczą po kole, poruszając się w przeciwnych kierunkach w rytmie polki, granej przez kapelę. W sytuacji kiedy nie dysponujemy kapelą, proponujemy jako melodię do tańca dookoła Marzanny wykonać piosenkę opartą na tekście Wandy Chotomskiej **Powitanie Wiosny**. Śpiewamy ją do melodii krakowiaka.*

Wstęp

Ru - sza - my gro -
Ra - du - ją się
ma - da, we - so - lym po - cho - dem,
drze - wa, we - se - lą się do - my,
nie - sie - my Ma - rzan - nę nad zie - lo - ną
nie - sie - my Ma - rzan - nę cho - cho - lą ze

wo - dę. Wrzu - ci - my do wo - dy
sło - my. nie - do - brą bo - gi - nię niech pręd - ko do
mo - rza zła zi - ma od - pły - nie.

1. Ruszamy gromadą, I cz. mel.
Wesołym pochodem,
Niesiemy Marzannę
Nad zieloną wodę.
2. Radują się drzewa, II cz. mel.
Wesela się domy,
Niesiemy Marzannę
Chochola ze słomy.
3. Wrzucimy do wody I cz. mel.
Niedobłą boginię,
Niech prędko do morza
Zła zima odpłynie.
4. Płyn sobie Marzanno II cz. mel.
Szumiącym potokiem,
Nad morze szerokie,
Nad morze głębokie.
5. Zgiń, przepadnij zimo, } I i II cz. mel.
I nie wracaj do nas, }
Na przyjęcie wiosny }
Otwórzmy ramiona. } × 2

Teraz osoba trzymająca kukłę oraz dwaj chłopcy udają się na most lub brzeg rzeki i wrzucają Marzannę do wody. Wszyscy uczestnicy obrzędu tworzą atmosferę radości z jednoczesnym zawodzeniem w kierunku płynącej Marzanny. Kapela w dalszym ciągu gra polkę lub brzmi melodia krakowiaka. Dwaj chłopcy krzyczą z mostu do zgromadzonych.

CHŁOPIEC 2.

Marzanna płynie po wodzie,
Wiosna do nas przybędzie.

CHŁOPIEC 1.

Marzanna płynie po wodzie,
Wiosna do nas przybędzie.

Dziewczyny biorące udział w obrzędzie krzyczą.

Nasza miła Marzanno za kogoś umarła?
Za tych naszych chłopaków?

Chłopcy zaś odpowiadają.

Już Marzanna płynie po szerokiej toni,
Ale jeszcze może dziewczyny dogonić.

*Uczestnicy obrzędu uciekają od rzeki, kapela jeszcze przez chwilę przygrywa. Marzanna już popłynęła. Rozpoczyna się **II część scenariusza**. Grupa dzieci zaczyna nawoływać wiosnę.*

Wiosno, wiosno piękna,
Przybądź wiosno z radością.
Przybądź nam łaskawie.
Przynieś len wysoki
I korzenie głębokie,
I chleba dostatek.

Naprzeciwko biegnących od rzeki idzie grupa dziewcząt, która niesie gaik. Jedna dziewczyna trzyma gałąź, pozostałe dziewczęta trzymają kolorowe wstążki. Za nimi idzie grupa kilku dziewcząt z wianuszkami na głowie. Do nich podbiegają chłopcy i chwytają je za ręce. Dziewczęta wyrrywają się, kręcąc w lewą, w prawą stronę. Chłopcy wymachują baziami, wykrzykując przy tym.

CHŁOPCY

Na szczęście, na radość, żebyś się dobrze chowała
I rodziców słuchała. Różga bije, nie zabije.

Przez chwilę trwa jeszcze zamieszanie, spowodowane przepychankami dziewcząt i chłopców. Dziewczęta podchodzą z gaikiem bliżej uczestników obrzędu. Wszyscy go otaczają, tworząc duże koło i tańczą krokiem marszowym w I KT (w pierwszym kierunku tańca). Po chwili koło się zatrzymuje. Chłopcy wykrzykują do dziewcząt.

CHŁOPCY

Nasze dziewczyny
Zielony gaik ładnie przystroili.
Pięknie przystroili w precudne wstążeczki,
Pójdziemy za wami nasze panieneczki.

Dziewczęta odpowiadają.

DZIEWCZYNY

Tego roku ciężka zima była
I nam zioła zamroziła,
Ale się postarałyśmy,
Ziół wcześniej nazbierałyśmy.

I śpiewają.

Wstęp

Nasz ga -
Przy pa -
i - czek z la - su i - dzie,
mu się wszy - scy lu - dzie.
Ga - i - ku zie - lo - ny
pię - knie so - bie cho - dzisz
pię - knie przy - stro - jo - ny,
Wio - snę przy - pro - wa - dzisz

Nasz gaiczek z lasu idzie,
Przypatrują mu się wszyscy ludzie.
Gaiku zielony, pięknie ustrojony
Pięknie sobie chodzisz,
Wiosnę przyprowadzisz. } $\times 2$

Nasz gaiczek ma z kwiatków wieniec,
Podarował nam go śliczny młodzieniec.
Gaiku zielony, pięknie ustrojony
Pięknie sobie chodzisz,
Wiosnę przyprowadzisz. } $\times 2$

My z gaikiem do was wstępujemy,
 Szczęścia, zdrowia wam życzymy.
 Gaiku zielony, pięknie ustrojony,
 Pięknie sobie chodzisz,
 Wiosnę przyprowadzisz. } × 2

Dziewczyny, śpiewając piosenkę, tańczą taniec z gaikiem, po czym do tańca dołączają wszyscy uczestnicy obrzędu, tworząc koła wokół gaika, obracające się w przeciwne strony. Gaik z dziewczętami, a za nimi korowód udają się w stronę chałupy z wiosennymi życzeniami. W tym czasie kapela gra marsza lub śpiewamy pieśń o gaiku. Po chwili wszyscy śpiewają.

My z gaikiem tu do gospodarza,
 Żeby był urodzaj, na wszystkie zboża.
 Gaiku zielony, pięknie ustrojony
 Pięknie sobie chodzisz,
 Wiosnę przyprowadzisz. } × 2

My z gaikiem tu do gospodyni,
 Żeby zdrowe krówki z pola przychodziły.
 Gaiku zielony, pięknie ustrojony
 Pięknie sobie chodzisz,
 Wiosnę przyprowadzisz. } × 2

My tu do was wozem nie jedziemy,
 Tylko co nam dacie, to weźmiemy.
 Gaiku zielony, pięknie ustrojony
 Pięknie sobie chodzisz,
 Wiosnę przyprowadzisz. } × 2

*Pojawia się **Gospodyni** i częstuje wszystkich pieczonymi pierogami, grupa zaś skanduje.*

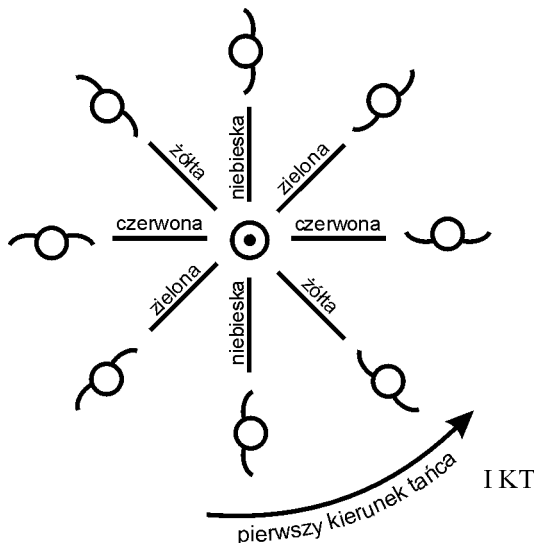
*Za te datki ślicznie dziękujemy,
Przyjdziemy w ogródek marchew wypielemy.
Pójdziemy na pole, pszeniczkę zerżniemy,
A potem wieńce z kłosów przyniesiemy.*

*Kapela zaczyna grać polkę i oberka, a uczestnicy obrzędu tańczą.
Następnie idą korowodem z gaikiem do kolejnego domu.*

OPIS TAŃCA Z GAIKIEM

Ustawienie początkowe

Dziewczyna stoi w środku koła i trzyma gaik. Osem dziewcząt ustawionych w równych odległościach na obwodzie koła trzyma kolorowe wstążki ozdabiające gaik.

W ustawieniu początkowym dziewczęta lewą ręką trzymają wstążkę, prawą ręką trzymają za spódnicę.

Krok taneczny: chodzony, czyli naturalny chód.

Taniec składa się z czterech części

Część I – 8 taktów

Takty:

1 - 4 – dziewczęta tańczące wokół gaika poruszają się w I KT;

5 – dokonujemy podziału na dwie grupy, wykorzystując do tego kolory wstążek, czyli: dziewczęta trzymające wstążki czerwone i niebieskie tańczą w kierunku do środka koła, a dziewczęta trzymające wstążki zielone i żółte tańczą tyłem na zewnątrz koła;

6 – wszyscy wracają do ustawienia początkowego;

7 – dokonujemy podziału na dwie grupy, wykorzystując do tego kolory wstążek, czyli dziewczęta trzymające wstążki zielone i żółte tańczą w kierunku do środka koła, a dziewczęta trzymające wstążki czerwone i niebieskie tańczą tyłem na zewnątrz koła;

8 – wszyscy wracają do ustawienia początkowego.

Dziewczyna trzymająca gaik obraca nim wraz z tempem tańca dziewcząt po kole.

Część II – 8 taktów

Takty:

1 - 4 – dziewczęta trzymają wstążki i tańczą w I KT;

5 – dziewczęta tańczą do środka koła;

6 – ukłon;

7 – dziewczęta tańczą tyłem na zewnątrz koła;

8 – ukłon.

Część III – 8 taktów

Takty:

1 - 4 – dziewczęta trzymają wstążki i tańczą w I KT;

5 - 6 – tworzą pary w oparciu o kolory wstążek; dziewczęta ze wstążkami żółtymi i zielonymi wykonują zwrot w II KT., przekładają wstążki do prawej ręki, i unosząc je do góry, tworzą „bramkę”; dziewczęta ze wstążkami niebieskimi i czerwonymi wchodzi pod „bramkę”; dziewczęta w parach zamieniają się miejscami; w 6. takcie wszystkie wykonują obrót pod ręką;

7 - 8 – wszystkie, w sposób opisany powyżej, wracają na swoje miejsce w kole i uzyskują ustawienie początkowe.

Część IV – 8 taktów

Dziewczyna trzymająca gaik stoi w miejscu i nie obraca gaikiem.

1 - 4 – dziewczęta trzymają wstążki i tańczą w I KT, w 4. takcie powstaje „korona gaika”;

5 - 8 – dziewczęta trzymają wstążki i tańczą w II KT.

Po tańcu dziewczęta trzymające wstążki otwierają koło, tworząc półkole, a gaik pozostaje w środku. Wszyscy uczestnicy tańca idą w stronę gospodarzy, śpiewając pieśń obrzędową.

